

Ermengol I, comte d'Urgell (992-1010). Alhora, els bisbes tornen a ser autòctons i intenten emancipar-se de Narbona.

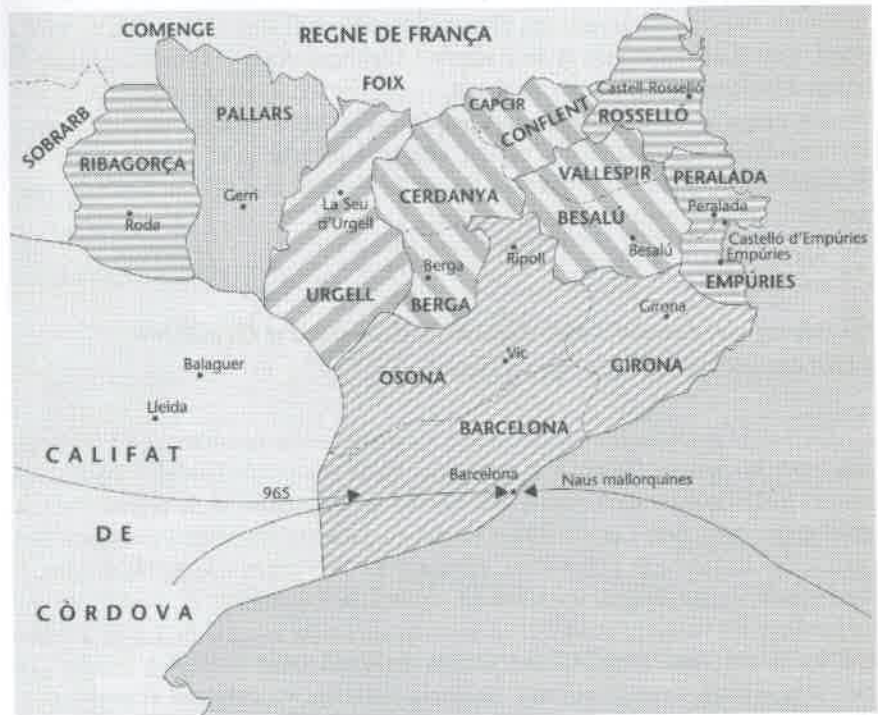

Figura 2.1. Els comtats catalans a la fi del segle X

Després de diversos intents d'ocupació, Barcelona és assaltada i saquejada, el 985, per les tropes califals de Còrdova, comandades per al-Mansur. Borrell II, comte de Barcelona, no reeixí a obtenir del rei franc Lotari l'ajut militar sol·licitat, condició inherent al règim de vassallatge. Amb l'entronització del noble Hug Capet (987) en el tron carolingi no sols es trencava la legitimitat dinàstica de la monarquia franca, sinó que de fet es van interrompre, en la pràctica, els vincles jurídics entre els comtes catalans i els reis de França, senyors teòrics d'aquests comtats. El fet que Borrell II (988) deixés de reconèixer el nou rei franc s'ha considerat com l'inici de la independència *de facto* dels comtes de Barcelona respecte dels seus antics senyors. La desvinculació jurídica expressa no es donarà, però, fins al segle XIII, quan Jaume el Conqueridor i Lluís IX de França subscriuran el tractat de Corbeil (1258).

Ben mirat, la feblesa dels successors de Carlemany havia fet poc efectiu el domini polític, econòmic i cultural dels francs a Catalunya, sòlid al segle VIII, però feble al IX i quasi inexistent al X. El domini franc es limità a l'estament

naixement "independència" de "Catalunya"

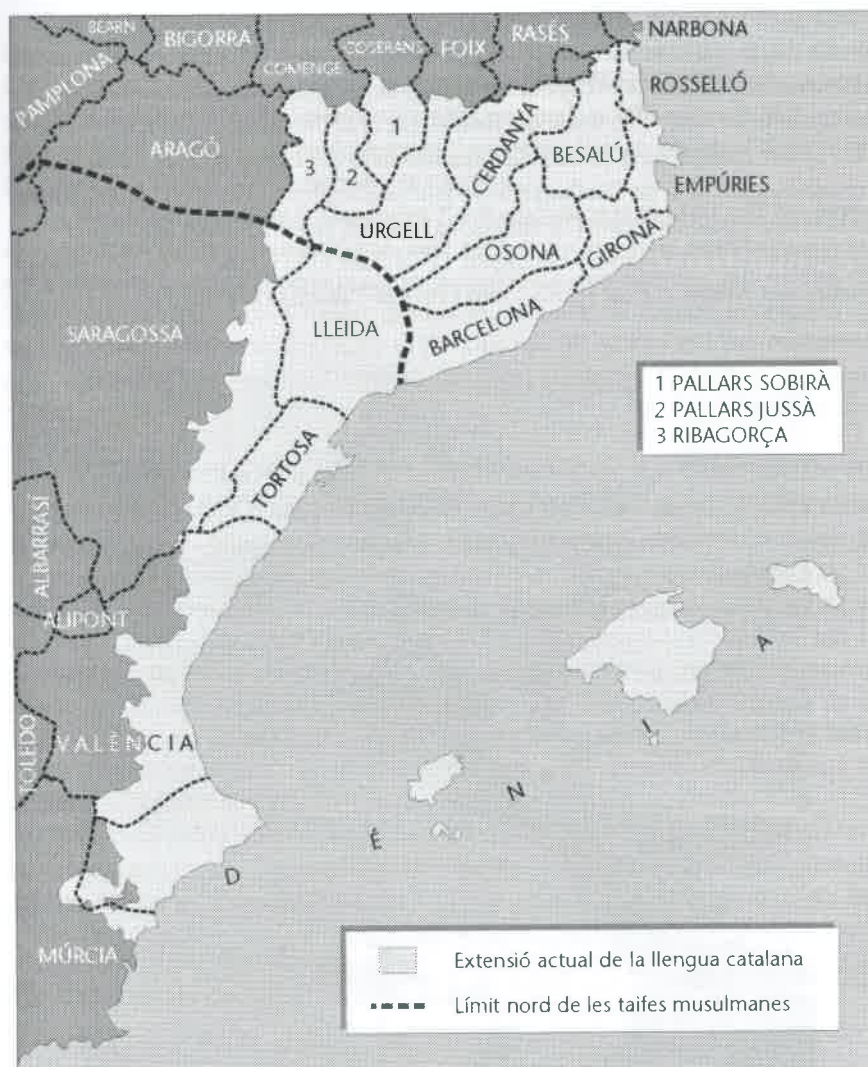

Figura 2.2. Els comtats catalans i les taifes àrabs l'any 1077

En efecte, a partir de Ramon Berenguer I, els comtes barcelonins reeixiren a controlar la discola aristocràcia i, amb un poder polític i militar en ascens, iniciaren una política d'influències i expansió cap al nord –adquisició de Rasés i Carcassona (1065), incorporació de Provença (1112)–, cap a l'oest –presa de diverses places fortes a la Catalunya occidental, com Camarasa (1050) i Pilçà (1076), federació amb Aragó (1137)– i cap al sud-oest –conquesta de Lleida, Fraga i Tortosa (1148-1149). El comte de Barcelona Berenguer Ramon II ja havia intentat, sense èxit, la conquesta de València.

podem llegir en les glosses catalanes anotades en un missal llatí procedent d'Encamp (Andorra), de cap al 1200.

Cal esperar cap a mitjan segle XII per trobar documents redactats íntegrament en català. El més antic, almenys fins ara, descobert per Cebrià Baraut, és un fragment de la traducció del *Liber iudicum*, recopilació del dret hispanovisigòtic feta en llatí el segle anterior, procedent possiblement de Conques (Tremp), que permet constatar una *scripta catalana menys occitanitzant i els trets fonètics i morfològics bàsics del català preliterari* (així, català *coses* i no occità *causes*, *sua* i no *soa*, *ambdús* i no *ambdui*, *alcunes* i no *alcunas*, *acrexen* i no *acreisson*, *mulier* i no *moller*, *hered* i no *heretz*, *prennan* i no *prendan*, etc.), bé que al costat d'algunes influències de l'occità (així, *li* per *los*, *akil* per *aquell*, etc.). Junt amb això, el fragment mostra alguns trets arcaïtzants (com ara *ordenacion* per *ordenació*, o la conservació de les consonants oclusives sonores finals de mots, com en *princeb*, *trobads* o *amig*), que contribueixen a situar-lo en un temps prou concret.

El documents íntegrament en català devien ser ja molt nombrosos durant la segona meitat del segle XII. Generalment eren de *çaire* econòmic, com el *Capbreu del Castellbisbal* (1189), o *administratiu*, com és una altra traducció del *Liber iudicum*, datable entre els anys 1180-1190 i procedent de la cúria comtal de Barcelona, segons creu Anscari Mundó, o de l'àrea de Ripoll-Olot, segons creu Josep Moran, o com una versió desconeguda dels *Usatges*, de Barcelona, datable cap al 1200, encara que, en aquest cas, el manuscrit conservat més antic és de mitjan segle XIII. En canvi, semblen ja de principi del XIII textos com les *Homilies d'Organyà*, col·lecció *fragmentària de sermons conservada en aquesta població de l'Alt Urgell*, o les *esmentades glosses catalanes d'Encamp* (Andorra).

Les mostres documentals que presentem a continuació, extretes de les antologies de Russell-Gebbett (1965) i de Moran-Rabella (2001), palesen el procés de formació del primitiu romanç català, que hom ha anomenat també *català preliterari*:

a) Document de venda d'una vinya, datat el 892, que ja palesa una estructura netament catalana i on s'entreveu l'ús de l'article salat:

"[In nomine Domini]. Ego Koigo binditor bos emtores nostros Sunila et uxori tue Ligilia. Constat me vobis aliquid bindere deberem, sicuti et facio: bindo vobis binea mea et medio torculario in castro Tarabaldi, et abenid miki ipsa binea per meam comparacione, et est ipsa binea in locum que dicitur Binganio. De parte origentis infrontad in binea Ermenfredo, et de parte occidentis [in]frontad in binea Altemiro, et de subtus infrontad in binea Solmone. Bindo vobis ipsa binea et medio torculario qui est in Stradasa ab omni integrietate, in aderato et defito precio, quod inter me et vos bone [pacis] placuid adque conbenid: id est: kaballos e some balente solidos tri[ginta tantum ...]."

b) Un testament del 986, amb un bon nombre de romancismes allatinats:

"In Christi nomine. Ego Suniefredus levita, sanamente integroque concilio, cepi cogitare de misericordia Dei. Timeo ne subito veniat mihi repentina casu mortis mee, et ideo hunc testamentum de rebus meis fieri de[c]revi, ut quicquid in hoc testamentum fuerit subtus annexum firmis et stabilis permaneat modo vel omnique tempore... In primis concedo a domum Sancti Michelis, que est situs in chastrum Olerdula, ipsos meos libros antifanario I et leccionario I et prosario I et

passionario I. Et ad domum Sancte Crucis et Sancte Eulalie concedo ibi ipsum meum alaudem quod abeo ad ipsa chalcia, ab integrum, quantum ibidem abeo vel ereditare debeo, per quacumque voce: et concedo ibi ipsa mea vinea de ipsa Guardiola, et concedo ibi ipso meo vino de Barchenona, cum ipsas tonnas III et cubus II et cubello I et parilio I de portadoras, et cannada I et enapo I et escudella I.”

c) Document feudal datat entre el 1043 i 1098, amb un acusat hibridisme latinoromànic:

“[...] et Pere Mir et Bernard Pere non se'n veden veder a Raimundo comite neque a suo misso. Et si Bonfilg le'n vedava potestatem et no la le'n donava acsi quomodo hic est scriptum, que Pere Mir et Bernard Pere le'n valeant ad Raimundo comite per directa fide sine [e]ngan tro li façan donar potestatem de illo castello de Altariba per directa fide sine engan. Et si nullum damnun venia ad Raimundo comite per lo devedament de la potestatem de illo castello, que si le'n ajud Pere Mir et Bernard Pere tro Bonfilg le'n agés emendat lo don qui venria ad Raimundo comite [...]”

d) Part del fragment conservat de la traducció del *Llibre jutge*, de cap al 1150:

“Contencion an molts hòmens si deu hereditar lo enfant ki de fresch és nad et aki elexs de prob és mort. E per akesta cosa ke sia adabert als proxmes parents la succession de la hereditat d'akel enfant, provad deu ésser si verament fo clara la sua vida, ke no fos avortadiz, e ja viskés pog temps provad deu ésser si fo batejad, Akel o akela ki nexerà no aurà hereditat d'altra guisa si doncs pos ke nad és o nada, si baptisterio no recebren e sia comprovad ke viskés per spacio de decem dies, ke l padre o la madre ki vol aver [...]”

e) Part del fragment conservat de la traducció del *Llibre jutge*, de cap al 1180-1190:

“[...] e perduda, exes si poden provar que per frau o per galidansa d'altres omes o per mandament leial foron encombrats que non o pogron ademplir aicelo entre sis meses.

La voluntat del defunt escrita de pos que fo mort entre sis meses sie publicat.

Volontat d'aquel o d'aquela, que testa en sa vida de pos sa mort ans que sis meses sien passats sie publicada e manifestada, e per escriptura davant qualche sacerdot o davant tests. E si alcun cela et amaga aquela voluntat del defunt, tant compona de so propri aver ad aquel a cui fon testat quant pogren conquerre o aver per auctoritat de la scriptura de las res del defunt [...]”

f) Primera de les cinc *Homilies d'Organyà*, de cap al 1204:

“Dominica in LX

In illo tempore, com turba plurima convenirent et de civitatibus properarent ad Jhesum, dixit per similitudinem: Exit qui seminat seminare semen suum.—Seinors, Nostre Séiner dix aquesta paraula per semblant e l'esposà per si el ex: Aquel que ix seminar la sua sement e, dementre que semenava, la una sement cadeg prob de la via e fo calzigad[a] e ls ocels del cel mengaren aquela sement, Aquest seminador dix Nostre Séiner que són los maestres de Sent'Eglésia [...] de la predicació de Jhesu Crist; los auzels del cel qui mengaren aquela sement són los diables, qui tolen la paraula de Déu de coratge d'om, per mals pensamentz o per males obres.”

Encara que un text com el dels fidels en vulgari l'hebreu com a de comunicació en la cort, però

Un indeterm... els anomena... eren *Italmats*, d'interprets d'Andalus. Cont dels andalusis l'arab al llatí Seniofrè Llol

Els usos lle

Hem vist a... són molt anti... nombre de po... tats catalans... cedent d'Occ... l'activa inter... pra de Rusés... que experim...

Al segle... rals entre els... model literari... seus tòpics... d'Occitania... geni d'aqu... barreja dial... cap dels diu... gústic d'oc...

Aquesta... llengua d'a... occità és nu... sana al llatí... gallegoport... les seues c... de reis i no... costat de p...

Annex

Taula cronològica

	Sobirans	Política, societat i cultura	Llengua
400 ▶		Segle v: Romanització de l'Urgell, Andorra i la Cerdanya. 415: Comença la penetració pacífica dels visigots en la Hispània oriental. Ataúlf resideix a Barcelona uns mesos. 418: Tolosa, capital del regne visigot.	Segles v-vi: Romanització parcial dels visigots.
420 ▶	Ataúlf (410-415)		
440 ▶			
460 ▶		455-534: Els vàndals ocupen les Illes Balears.	
480 ▶	Euric (466-484)	472-473: Euric inicia l'ocupació militar visigoda de la futura Catalunya. 476: Caiguda de l'Imperi Romà d'Occident.	
500 ▶	Alaric II (484-507)	506: Alaric II ocupa Tortosa.	Segle VI: La llengua visigoda s'extingeix.
520 ▶	Amalàric (510-531)	511-517 i 531-549: Barcelona, capital del regne hispanovisigot. 534: Bizanci ocupa les Illes Balears.	

romanic
 són alte-
 (Favàritx
 ge-
 ', etc.,
 el català
)
 realitat,
 gaiata
 ', etc.).
 omello
 parcial
 diapaire
 llans, com
 meu'. En
 canem,

alguns
 Martí.
 després de
 ió ara-
 la te cristi-
 e, cabbal
 'lloca',
 'senda',
 'bre', tir-
 el caste-
 a dels

	Sobirans	Política, societat i cultura	Llengua
540 ▶		552-620: Bizanci ocupa el sud-est i sud de la península Ibèrica, a partir del Xúquer, i les Illes Balears, sota l'emperador Justinià I (534-565). 554: Atanagild trasllada a Toledo la capitalitat del regne hispanovisgot.	
560 ▶	Atanagild (554-567)		
	Leovigild (568-586)	568: El rei Línva (567-573) associa al govern el seu germà Leovigild. Mentre aquell regeix la Septimània, la Tarraconense i la Cartaginense al nord del Xúquer, Leovigild regeix la resta del regne.	
580 ▶			
	Recared (586-601)	589: III concili de Toledo. El rei Recared, els nobles i la major part dels bisbes arrians es converteixen al catolicisme i, amb ells, quasi tot el poble visgot. Segle VII: Política d'integració ètnica, religiosa i lingüística i d'uniformització administrativa.	
600 ▶			Segle VII: Progressiva distanciació entre els parlars preromànics de filiació hispànica i els de filiació gàl·lica.
		612-621: Sisebut expulsa d'Hispania als bizantins, que romanen a les Balears fins al 810 aproximadament.	
620 ▶	Sisebut (612-621)		
		633: IV concili de Toledo, que unifica la litúrgia visigoda segons els usos de la Tarraconense.	
640 ▶			
	Recesvint (653-672)	653: Recesvint promulga el <i>Liber iudicum</i> . Política uniformadora, mal rebuda a l'est peninsular.	
660 ▶			
	Vamba (672-680)	673: Revolta contra el centralisme visigòtic de Toledo, amb independència efímera del nord-est peninsular i de la Septimània.	

	Sobirans	Política, societat i cultura	Llengua
680 ▶		Darrerria del segle VII: Decadència política i econòmica i lluites civils.	
700 ▶		Segle VIII: Comença la romanització dels francs i la seva conversió al catolicisme. ✕	
	Àquila II (710-713)	711: Àquila sol·licita l'ajut dels sarraïns contra Roderic.	712-719: Irrupció d'ocupants musulmans de llengua àrab i berber, aquests en part bilingües (berber i romanç nord-africà).
	Ardó (713-720)	712-718: Ocupació sarraïna de la Hispània oriental.	
720 ▶		720: Ardó, últim rei visigot, cedeix el poder als musulmans.	
		732: Desfeta dels musulmans a Poitiers.	
740 ▶		756: Abd al-Rahman I (756-788) instaura l'emirat de Còrdova. 759: Els francs conquereixen el Rosselló.	
760 ▶	Pipí I (759-768)	768-814: <i>Renovatio carolingia</i> : renaixement del llatí eclesiàstic i administratiu.	759: Irrupció d'ocupants francs, de llengua franca i en part bilingües (franc i romanç). ✕
780 ▶	Carlemany (768-814)	780: Carlemany concedeix estatus especial als <i>hispani</i> , refugiats procedents del nord-est peninsular. 785: Girona es lliura a Carlemany. 785-793: Conquesta franca de l'Alt Urgell, la Cerdanya i el nord de Pallars i de Ribagorça.	
800 ▶		800: Carlemany és coronat emperador romà d'Occident pel papa. ✕ 801: Lluís <i>el Piadós</i> conquesta Barcelona.	Segle IX: Els rumís d'al-Andalus comencen a adoptar l'àrab com a llengua de cultura.
	Lluís el Piadós (814-840) [...]	807: Conquesta del Pallars i la Ribagorça, que s'integren en la marca de Tolosa. c. 810: Els francs ocupen les Balears.	813: Concili de Tours, on es recomana predicar " <i>in rusticam romanam linguam</i> ". ✕

	Sobirans	Política, societat i cultura	Llengua
820 ▶	[...]		
840 ▶	Lluís el Pladós (814-840)	827: Revolta de l'hispanovisigot Aissó contra el franc Rampó, comte de Barcelona.	839: Acta de consagració de la catedral d'Urgell, que dóna testimoni de la fesomia del català primitiu. c. 840: Carles <i>el Calb</i> adopta el romanç. 842: <i>Juraments</i> d'Estrasburg, primer document escrit en romanç francès.
860 ▶	Carles el Calb (840-877)	872: Pallars i Ribagorça s'independitzen dels comtats de Tolosa.	
880 ▶	Guifré el Pelós (870-897)	878: Guifré <i>el Pelós</i> , comte de Cerdanya i Urgell, comte de Barcelona, Osona, Vic, Girona i Besalú. A la seva mort (897) s'inaugura el principi hereditari en la transmissió de la dignitat comtal. ✕ Segles ix-x: Influència franca a Catalunya, on s'imposa l'antroponímia d'aquest origen. Repoblament de la Catalunya Vella central. Vic i Ripoll, fogars cluniecencs de cultura. ✕ 902-904: Incorporació de les Balears a l'emirat de Còrdova.	c. 885: El geògraf àrab Ibn Hurradadbiḥ distingeix entre el romanç afrangiyya del nord-est hispànic i el romanç andalusiyya de la resta d'al-Andalus.
900 ▶		Segle x: Expansió cultural i econòmica d'al-Andalus. Els comtats catalans, intermediaris entre la civilització islàmica i la franca.	Segle x: Substitució del basc pel romanç a l'Alta Ribagorça i al Pallars Sobirà. Occitanització de la vall d'Aran. Arabització lingüística i islamització de la major part de la població andalusí.
920 ▶		917: Primera documentació del corònim Catalunya.	
940 ▶		929: Abd al-Rahman III (912-961) de Còrdova es proclama califa. Bones relacions econòmiques i polítiques amb els comtats catalans.	
	Borrell II (947-992) [...]		

	Sobirans	Política, societat i cultura	Llengua
960 ▶	[...]		
	Borrell II (947-992)	976-1013: Hixam II de Còrdova. Esplendor de la cultura andalusí.	968: <i>Placito Capuano</i> , primer document en romanç italià. Primera meitat del segle XI: <i>Poema de Boeci</i> , primer testimoni literari en occità, <i>Glosas Emilianenses</i> en castellà i basc.
980 ▶		985: Destrucció de Barcelona per al-Mansur. Apareix un sentiment d'identitat col·lectiva entre tots els comtats catalans. ✕ 988: El comte Borrell II no renova el jurament vassallàtic als reis francs i inicia així l'emancipació <i>de facto</i> de la Catalunya comtal. ✕	
1000 ▶	Ramon Borrell (992-1017)	Primera meitat del segle XI: Comença ✕ la difusió de l'art romànic a Catalunya. Expansió de la cultura monacal. S'imposa el feudalisme.	
		1010: Expedició conjunta dels comtats catalans contra Còrdova. ✕ 1012: Aparició dels regnes de taifa islàmics a Xarq al-Andalus, molt inestables políticament.	
1020 ▶			
		1031: Fi del califat de Còrdova. 1035-1076: Ramon Berenguer I <i>el Vell</i> inicia la política catalana a Occitània.	
1040 ▶	Ramon Berenguer I el Vell (1035-1076)	Segona meitat del segle XI: S'inicia l'expansió dinàstica del comtat de Barcelona a Occitània. Expansió del comerç marítim. ✕	c. 1050: <i>Poema de Boeci</i> , ✕ primer testimoni literari en occità. <i>Glosas Emilianenses</i> en castellà i basc. Segona meitat del segle XI: Apareixen documents escrits ✕ íntegrament en català.
1060 ▶			1064-1068: Recopilació en llatí del <i>Liber iudicum</i> .
1080 ▶			
	Ramon Berenguer III el Gran (1093-1131) [...]	1091: S'inicia l'ocupació almoràvit de Xarq al-Andalus. 1094-1102: Domini de Rodrigo Díaz de Vivar, dit el Cid, i de la seva esposa Ximena a ✕ València.	

	Sobirans	Política, societat i cultura	Llengua
1100 ►	[...]	<p>Segle XII: Ocupació de Xarq al-Andalus pels almoràvits i almohades. Plenitud de l'art romànic a Catalunya. ✕</p> <p>1111: Besalú esdevé domini del comte de Barcelona.</p> <p>1112: Matrimoni de Ramon Berenguer III i Dolça de Provença.</p> <p>1117: La Cerdanya esdevé domini del comte de Barcelona.</p> <p>1118: Ocupació de Tarragona. ✕</p>	<p>Segle XII: Expansió de la literatura trobadoresca a Catalunya: Guerau de Cabrera, Berenguer de Palol, Ponç de la Guàrdia, Guillem de Berguedà, Guillem de Cabestany, Huguet de Mataplana. Extinció dels mossàrabs a Xarq al-Andalus. ✕</p>
1120 ►	Ramon Berenguer III <i>el Gran</i> (1093-1131)		
1140 ►	Ramon Berenguer IV <i>el Sant</i> (1131-1162)	<p>1137: Amb el matrimoni de Ramon Berenguer IV i Peronella d'Aragó es produeix la unió dinàstica entre el regne d'Aragó i el comtat de Barcelona. ✕</p> <p>1148-1149: Conquesta de Lleida, Fraga i Tortosa. ✕</p> <p>Segona meitat del segle XII: Repoblació de la Catalunya Nova, amb colons procedents de les terres del nord. ✕</p>	<p>c. 1150: Aparició als comtats occidentals d'una versió en català del <i>Liber iudicum</i>. ✕</p>
1160 ►			
1180 ►	Alfons I <i>el Cast</i> (1162-1196)	<p>1171: S'inicia l'ocupació almohade de Xarq al-Andalus.</p> <p>1172: El Rosselló esdevé domini del comte de Barcelona.</p> <p>1180: El rei Alfons <i>el Cast</i> ordena que la documentació catalana es deixi de datar segons la cronologia dels reis de França. ✕</p> <p>1192: El Pallars Jussà esdevé domini del comte de Barcelona.</p>	<p>c. 1180-1190: Aparició als comtats orientals d'una versió en català del <i>Liber iudicum</i>. ✕</p> <p>1189: Primer text literari conegut en gallegoportuguès.</p>
1200 ►	Pere I <i>el Catòlic</i> (1196-1213)	<p>Segles XII i XIII: Expansió de corrents herètics reformistes a Occitània. Immigració occitana a Catalunya. Expansió de l'art cistercenc.</p> <p>1204: Ocupació almohade de Mallorca.</p> <p>1212: Pere <i>el Catòlic</i> participa en la batalla victoriosa de les Navas de Tolosa. ✕</p> <p>1213: Derrota de Muret de Pere <i>el Catòlic</i>, que posa fi a la presència política catalana al nord del Rosselló, tret de Montpeller. ✕</p>	<p>c. 1200: <i>Homilies d'Organyà</i>, versió catalana ✕ a partir d'un text probablement occità.</p>

Capítol
Expansió
i asserció
de la català
idioma
De la català
(1213)
de Cas

Introducció

Els dos
nen al període
maduresa i
variacions,
pes ben de
Pere II, Alfons
econòmic i
d'Alfons II
una etapa de
cesura inter
amplia tan
tal·lat i es
el vehicle
Corona d'Alfons
Durant
amb les te
romànica,
com a lle
Muret (12